

**KEŞİFLERDEN İKLİM DEĞİŞİMİNE
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ARKTİK**

DERLEYENLER
EDA AYAYDIN, ADNAN DAL

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

**KEŞİFLERDEN İKLİM DEĞİŞİMİNE
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ARKTİK**
DERLEYENLER EDİ AYAYDIN, ADNAN DAL

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 721
SİYASET BİLİMİ 77

ISBN 978-605-399-622-4

KAPAK RESMİ SEFA ÇATUK, *TATLI SU TANRISI* (YAĞLI BOYA, CANVAS, 2022)

1. BASKI İSTANBUL, OCAK 2024

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ
YAZIŞMA ADRESİ: HACİAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 51672

www.bilgiyay.com
E-POSTA yayin@bilgiyay.com
DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN HÜLYA HATİPOĞLU
DİZGİ, KAPAK VE UYGULAMA GÖRKEM DİDEM ÖZTUNCER
BASKI VE CİLT BİNCAN MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
TAYAKADIN MAH. ULUBATLI HASAN CAD. NO:255 ARNAVUTKÖY İSTANBUL
TELEFON: 0212 401 98 43 • SERTİFİKA No: 72758

İSTANBUL BİLGİ UNIVERSITY LIBRARY CATALOGING-IN-PUBLICATION DATA
İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ KATALOGLAMA BÖLÜMÜ TARAFINDAN KATALOGLANMIŞTIR.

Names: Ayaydin, Eda, compiler. | Dal, Adnan, compiler.
Title: Keşiflerden iklim değişikimine uluslararası ilişkilerde Arktik / derleyenler Eda Ayaydin, Adnan Dal.
Description: Istanbul : Istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2024. | Includes bibliographical references and index.
Series: Istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 721. Siyaset Bilimi; 77.
Identifiers: ISBN: 9786053996224 (paperback)
Subjects: LCSH: Arctic regions --International status. | International relations --Case studies. | Sovereignty --Arctic regions. | Arctic regions --Strategic aspects. | Arktik regions --International cooperation. | Arctic Council. | Arctic regions --Discovery and exploration. | Arctic regions --Environmental conditions. | Arctic regions --Climate. | Arctic regions --Economic conditions. | Law of the sea --Arctic Ocean. | Power resources --Arctic regions. | Energy security --Arctic regions. | Territorial waters --Arctic regions. | Water boundaries --Arctic regions.
Classification: LCC: KZ4110.P65 K47 2024

**KEŞİFLERDEN İKLİM DEĞİŞİMİNE
ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ARKTİK**

DERLEYENLER
EDA AYAYDIN, ADNAN DAL

İçindekiler

- vii** Kısaltmalar Listesi
ix Derleyenler ve Yazarlar
xiii Önsöz
TIMO KOIVUROVA
(İngilizceden çeviren: Adnan Dal)
xv Giriş
EDA AYAYDIN - ADNAN DAL

1 BİRİNCİ KISIM Siyasi, Hukuki ve Jeostratejik Çerçeve

- 3** **1** Tartışılan Egemenlik: Arktik'te Egemenlik Algılarının Siyasi ve Hukuki Gelişimi
EDA AYAYDIN
- 23** **2** Arktik, Arktik Konseyi ve Türkiye
ADNAN DAL
- 39** **3** Uluslararası Azınlık Rejimi Işığında Arktik Otokton Halkları
SAMİM AKGÖNÜL
- 69** **4** Arktik Stratejik Üçgeni: 2007-2021
BUMİN KAĞAN OĞUZ

93 İKİNCİ KISIM Kaynaklar, Jeopolitik ve Küreselleşen Arktik

- 95** **5** Arktik Kaynak Çatışmalarının Merkezinde Petrol Değil Balık Olacak
ANDREAS ØSTHAGEN
- 115** **6** Arktik'te Deniz Taşımacılığı: Destinasyonel Ulaşım Hâkimiyet
FRÉDÉRIC LASSERRE
- 133** **7** Arktik Perspektifinde Yapay Zekâ: Dijital Dönüşüm ve Uluslararası İlişkiler
MUHAMMED CAN

- 153** **8** Gelecekteki Arktik Düzeni: Tek Kutupluluk, İki Kutupluluk veya Çok Kutupluluk
RASMUS GJEDSSØ BERTELSEN - MARIIA KOBZEVA
- 165** Ek: Arktik Düzeni'nin Geleceğine Dair
- 167** **9** Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyasetinde Arktik ile Türkiye
E. FUAT KEYMAN
- 171** Dizin
- 173** Haritalar
- 175** Arktik'in Coğrafi Sınırları
- 176** Arktik Konseyi Üye Devletleri ve Gözlemci Devletler
- 177** Dil Gruplarına Göre Yerli Halklar
- 178** Arktik Deniz Rotaları

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AEPS	Arctic Environmental Protection Strategy (Arktik Çevre Koruma Stratejisi)
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHDR	Arktik Human Development Report (Arktik İnsani Gelişme Raporu)
AMAP	The Arctic Monitoring and Assessment Programme (Arktik Gözlem ve Deđerlendirme Programı)
AP	Avrupa Parlamentosu
AUKUS	Alliance between Australia, United Kingdom, United States (Avustralya, Birleşik Krallık, ABD Güvenlik Paktı)
BKB	Balıkçılık Koruma Bölgesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CanNor	Canadian Northern Economic Development Agency (Kanada Kuzey Ekonomik Kalkınma Ajansı)
CCCC	China Communications Construction Co. (Çin Ulaşım İnşaat Şirketleri Grubu)
CAFF	Conservation of Arctic Flora and Fauna (Arktik Flora ve Faunanın Korunması)
CHNL	Centre for High North Logistic (Yüksek Kuzey Lojistik Merkezi)
CLCS	Commission on the Limits of the Continental Shelf (Kıta Sahaneliđini Sınırlandırma Komisyonu)
COMECON	The Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)
EPPR	Emergency Prevention, Preparedness and Response (Acil Durum Önleme, Hazırlık ve Müdahale)
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBC	Hudson's Bay Company (Hudson Körfezi Kumpanyası)
ICES	International Council for the Exploration of the Sea (Uluslararası Deniz Araştırmaları Konseyi)
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
LNG	Liquid Natural Gas (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz)
MC	Milletler Cemiyeti
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
<i>mt</i>	metrik ton
NATO	The North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı)
NORDREG	Northern Canada Vessel Traffic Services Zone Regulations (Kuzey Kanada Gemi Trafik Hizmetleri Bölgesi Düzenlemeleri)
NSR	Northern Sea Route (Kuzey Deniz Rotası)
NWP	Northwest Passage (Kuzeybatı Geçidi)

OECD	The Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
QUAD	Quadrilateral Security Dialogue between Australia, India, Japan, and the United States (Dörtlü Güvenlik Diyalogu)
RAIPON	Russian Association of Indigenous Peoples of the North (Rusya Kuzey Yerli Halkları Derneği)
REB	Rus Ekonomik Bölgesi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSR	Transpolar Sea Route (Kutupötesi Deniz Yolu)
TUDAS	Türkiye Ulusal Deniz Araştırma Stratejisi
UDKK	Uluslararası Deniz Keşif Konseyi

DERLEYENLER VE YAZARLAR

DERLEYENLER

ADNAN DAL

Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Lisans Programı mezunu olan Adnan Dal, yüksek lisans ve doktora derecelerini uluslararası ilişkiler alanında Yalova Üniversitesi'nden aldı. Doktora sürecinde başladığı Arktik çalışmalarına, Arktik'te istikrar tesis edici bir rolü olan Arktik Konseyi üzerine bir doktora tezi yazarak devam etti. 2019 yılında, bir dönem boyunca Almanya'da Speyer Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. 2022-2026 dönemi itibariyle, Arktik Üniversitesi (UArctic) Yasal Araştırma ve Eğitim Kürsüsü'nde araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Aralık 2022 itibariyle Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nde Dr. öğretim üyesidir. Çalışma alanları arasında Arktik siyaseti, iklim değişikliği, Arktik jeopolitiği ve jeoekonomisi, Arktik Konseyi, enerji kaynakları ve ekonomik kalkınma yer almaktadır.

EDA AYAYDIN

Eda Ayaydın, Paris-Saclay Üniversitesi'nde Arktik Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'nı tamamladıktan sonra (2017), Paris-Saclay'de Arktik bölgesi üzerine araştırmalar yapan CEARC laboratuvarında doktora çalışmasına devam etmektedir (2023). Ayaydın, Bordeaux Siyasal Bilimler Enstitüsü'nde (Sciences Po Bordeaux) üç sene çalışmıştır ve 2022 itibariyle kariyerine Londra Üniversitesi Paris Kampüsü'nde öğretim üyesi olarak devam etmektedir. Ayrıca, Paris-Saclay Üniversitesi Arktik Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'nda "Arktik Yönetimi ve Sürdürülebilirlik" ile "Arktik Jeopolitiği" derslerini vermeye devam etmektedir. Finlandiya'nın Rovaniemi şehrinde yer alan Arktik Merkezi'nde ve Norveç'in Tromsø Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmuş, Arktik egemenliği ve Norveç-Rusya işbirliği üzerine saha çalışmaları yapmıştır. Eda Ayaydın'ın Arktik jeopolitiği, yönetimi ve Sami Yerli halkının politik entegrasyonu üzerine İngilizce ve Fransızca yayınları bulunmaktadır.

YAZARLAR

ANDREAS ØSTHAGEN

Andreas Østhagen, Nobel Barış Ödülü sahibi ve kutup kâşifi Fridtjof Nansen'in evinde bulunan Norveçli bağımsız Fridtjof Nansen Araştırma Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacıdır. Ayrıca, Norveç'in Arktik bölgesindeki Nord Üniversitesi'nde yer alan High North Centre for Business and Governance'ta (Yüksek Kuzey İş ve Yönetişim Merkezi) yarı zamanlı kıdemli danışmandır. Bunun yanı sıra, bir ağ-düşünce kuruluşu olan Arktik Enstitüsü'nde kıdemli araştırmacı olarak; Washington DC'deki Wilson Center'da Bilim Kurulu üyesi olarak ve "Arktik Jeopolitik" dersini verdiği Oslo New University College'da doçent olarak görev yapmaktadır. Østhagen, Arktik güvenlik meselelerinin yanı sıra okyanus siyaseti ve yönetim konusunda uzmanlaşmıştır. Vancouver'daki British Columbia Üniversitesi'nden, uluslararası ilişkiler alanında doktora derecesine sahiptir; London School of Economics'ten, Avrupa ve uluslararası ilişkiler alanında yüksek lisans ve Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nden, politik ekonomi alanında lisans derecesi vardır. 2021-2022'de hem Wilson Center'da hem de Harvard Üniversitesi Belfer Center'da Arktik Fulbright bursuyla araştırmalarını gerçekleştirmiştir.

BUMİN KAĞAN OĞUZ

Bumin Kağan Oğuz, 1997 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Makina Mühendisliği lisans programından mezun olmuş, sonrasında sırasıyla 2001'de Marmara Üniversitesi Makina Mühendisliği ve 2003'te Yeditepe Üniversitesi İşletme Yüksek Lisans programlarını tamamlamıştır. Çokuluslu bir şirkette yaklaşık 20 yıllık Ar-Ge yöneticiliği ve uluslararası proje yöneticiliği kariyeri sonrasında akademiye geri dönmüş, 2018 yılında İstanbul Ticaret Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı'na başlamıştır. İklim krizi ve uluslararası ilişkiler bağlantılı bir tez yazma hedefi, yolunu Arktik bölgesine çıkarmıştır. Halen, Arktik'teki Büyük Güçler rekabetini konu alan doktora tezi üzerinde çalışmalarını sürmektedir. Aydın'da yerel bir gazetede siyaset ve tarih üzerine köşe yazıları yayımlamaktadır.

FRÉDÉRIC LASSERRE

Frédéric Lasserre, ticaret (ESC Lyon, 1990), işletme alanlarında yüksek lisans (York U., Toronto, 1991), jeopolitik (U. Paris VIII, 1992) ve coğrafya alanlarında (U. Saint-Étienne, Fransa, 1996) doktora derecelerine sahiptir. 2001'den beri Quebec Laval Üniversitesi'nde Coğrafya Bölümü'nde profesördür. Uluslararası ArcticNet araştırma ağında proje direktörü olarak görev yapmıştır. Laval Üniversitesi Quebec Jeopolitik Araştırmalar Konseyi'ne (Conseil québécois d'Études géopolitiques'e CQEG) başkanlık yapmaktadır. *L'éveil du dragon: Les défis du développement de la Chine au XXIe siècle* [Ejderhanın Uyanışı: 21. Yüzyılda Çin'de Kalkınmanın Zorlukları] adlı kitabıyla 2006 HEC En İyi İş Dünyası Kitabı Ödülü'nü kazanmıştır. Lasserre Arktik jeopolitiği, su yönetimi ve ulaşım jeopolitiği alanlarında kapsamlı araştırmalar yapmaktadır.

FUAT KEYMAN

Fuat Keyman, İstanbul Politikalar Merkezi Direktörü, Sabancı Üniversitesi Kurumsallaşma ve Toplumsal Katkı Süreçlerinden Sorumlu Rektör Yardımcısı ve Uluslararası İlişkiler Profesörüdür. Türkiye'nin önde gelen siyaset bilimcileri arasında yer alan Keyman küreselleşme, demokratikleşme, uluslararası ilişkiler, Türkiye-AB ilişkileri, Türk dış politikası ve sivil toplumun gelişimi konularında uzmanlaşmıştır. Bilim Akademisi üyesidir. Prestijli birçok ulusal ve uluslararası kuruluşun danışma kurulu üyeliğini yürüten Keyman, çok sayıda önemli uluslararası akademik derginin yayın kurulunda da görev yapmaktadır. Sabancı Üniversitesi'ndeki görevi öncesinde, 2002-2010 yılları arasında Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve 1994-2002 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde ders vermiş, ayrıca 1997 yazında Carleton Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Wellesley College ve Harvard Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalarını tamamlamıştır. Keyman, doktora derecesini uluslararası ilişkiler ve karşılaştırmalı siyaset üzerine Carleton Üniversitesi'nden, lisans ve yüksek lisans derecelerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden almıştır.

MARIIA KOBZEVA

Mariia Kobzeva, Saint Petersburg Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora Programı'ndan mezun olmuştur. Norveç Arktik Üniversitesi (UiT) Sosyal Bilimler Bölümü'nde Küresel Arktik Çalışmalarında doktora sonrası araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Kobzeva Rusya ve Çin'in dış politikalarının yanı sıra, yeni güç dengesinin merkezinde Arktik'teki rejim teorisinin geliştirilmesine ve Çin-Rusya ilişkilerine odaklanmaktadır. UiT'teki Savaş ve Barış Dinamikleri Grubunun bir üyesidir. Eylül 2022 itibarıyla, Marie Skłodowska-Curie Bireysel Araştırma Bursu (MSCA-IF) tarafından desteklenen Arktik güvenlik rejimi adaptasyonu üzerine araştırma projesine başlamıştır.

MUHAMMED CAN

Muhammed Can, Selçuk Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden mezun olduktan sonra, Swansea Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler yüksek lisansının ardından, St. Andrews Üniversitesi'nde terörizm ve King's College London'da istihbarat ve gözetim alanlarında tezsiz yüksek lisanslarını tamamlamıştır. Yapay zekâ politikaları üzerine doktora çalışmalarını Portekiz'de bulunan Minho Üniversitesi'nde yürütmekte olan Can, aynı zamanda King's College London Savunma Çalışmaları Departmanı'nda misafir araştırmacı görevini sürdürmektedir. Araştırma ve uzmanlık alanları; yapay zekâ, Çin dış politikası, gayri nizami harp, istihbarat ve karşı istihbarattır.

RASMUS GJEDSSØ BERTELSEN

Rasmus Gjedssø Bertelsen, UiT-Norveç Arktik Üniversitesi'nde (Tromsø) Kuzey Çalışmaları profesörü ve siyaset alanında Barents Kürsüsü'nün ilk başkanıdır. Bertelsen Reykjavik'te büyümüştür ve Arktik'e kişisel ve mesleki derin bağlılığı olan bir Danimarkalıdır. Kopenhag, Reykjavik, Cenevre, Lozan ve Amsterdam'da eğitim görmüştür. Doktora derecesini, bir yıl Paris Sciences Po'da olmak üzere Cambridge Üniversitesi'nden almıştır. Daha sonra Harvard, Birleşmiş Milletler Üniversitesi (Yokohama) ve Aalborg Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Başlıca araştırma alanları Arktik'te uluslararası ilişkiler ve uluslararası bilgi, yetenek ve kaynak alışverişleridir. Bertelsen H2020 InsSciDE projesinde, Avrupa bilim diplomasisi teorisi ve stratejisini geliştiren iş paketini yönetmektedir. 2020-2021 döneminde, Sorbonne Üniversitesi'nde ve Almanya'nın Erlangen kentindeki Friedrich-Alexander-Universität'ta konuk profesör olarak görev yapmıştır. Arktik'te Toplum ve İleri Teknoloji adlı Norveç-Rus doktora programını ve Norveç-AB Bilim Diplomasisi Ağı'nı koordine etmektedir. 2022-2023 itibarıyla İzlanda'daki Akureyri Üniversitesi'nde Nansen Arktik Araştırmaları profesörü olarak görev yapmaktadır.

SAMİM AKGÖNÜL

Samim Akgönül tarihçi ve siyaset bilimcidir. Strasbourg Üniversitesi Türk Etüdleri Bölüm Başkanıdır. Araştırmalarını Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nde yürütmektedir. DRES Araştırma Merkezinde, çok disiplinli "Dinler ve Çoğulculuk" araştırma ekibini yönetmektedir. Araştırmaları "azınlık" kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Türkiye'de dini, dilsel ve etnik azınlıklar, Arktik bölgesinde Yerli topluluklar, Balkanlar'da dini azınlıklar ve Batı Avrupa'da göçmen kökenli yeni azınlıklar üzerine Fransızca, İngilizce ve Türkçe birçok kitap, kitap bölümü ve bilimsel makaleler yazmış, ayrıca Türkiye tarihi ve siyaseti hakkında da yayınlar yapmıştır. Akgönül'ün güncel konulardaki makaleleri Fransa ve Türkiye gazetelerinde sık sık yayımlanmaktadır. Türkiye ve azınlıklar konusunda Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütlerde uzmanlık yapmaktadır.

TIMO KOIVUROVA

Timo Koivurova, Finlandiya Lapland Üniversitesi Arktik Merkezi'nde araştırma profesörüdür. 2015'ten 2020'ye kadar merkezin direktörlüğünü yapmıştır. 2001'de "Arktik'te Çevresel Etki Değerlendirmesi" üzerine doktora tezi yazmıştır. 2003 yılında Kuzey, Çevre ve Azınlık Hukuku Enstitüsü direktörü ve 2004 yılında araştırma profesörü olmuştur. Arktik hukuku ve yönetişimi konusunda çok disiplinli bir uzmanlığa sahip olan Koivurova, aynı zamanda küresel hukuk üzerine de araştırmalar yürütmüştür. Araştırma alanlarından bazıları Arktik'teki Yerli halkların yasal statüsü, genel olarak ve Arktik'te iklim değişikliğiyle ilgili düzenlemeler ve politikalar, madencilik sektörü uygulamalarının düzenlenmesi, Arktik göçü ve Arktik Okyanusu'nun hukuki çerçevesidir. Arktik bölgesinde ve küresel olarak çeşitli uluslararası süreçlerde uzman olarak yer almış olan Koivurova, yukarıda belirtilen konularda kapsamlı yayınlar yapmıştır. Koivurova, Oxford University Press'in "Yearbook of International Environmental Law" ve Brill'in "The Yearbook of Polar Law" yayınlarının Genel Yayın Yönetmeni olarak görev yapmaktadır.

Önsöz

TIMO KOIVUROVA

Son yıllarda Arktik bölgesine yönelik artan ilginin birçok sebebi bulunmaktadır. 2004'te yayımlanan *Arctic Climate Impact Assessment*'ın [Arktik İklim Etki Değerlendirmesi] kapsamlı bilimsel açıklamasında da belirtildiği gibi, Arktik bölgesi küresel ortalamanın yaklaşık üç katı ısınmaktadır. Bu durum sadece bölgenin çevresini ve insan topluluklarını dönüştürmekle kalmıyor, aynı zamanda küresel sonuçlar da ortaya çıkarıyor. Örneğin, Grönland buz tabakasının erimesi tüm dünyada deniz seviyelerini yükseltiyor ve eriyen permafrosttan yayılan metan gazı küresel iklim değişikliğini hızlandırıyor. Deniz buzunun erimesiyle birlikte daha az mesafe avantajı sunan deniz yollarının ve bölgede yoğun miktarda olduğu öngörülen hidrokarbonların kullanılması gibi, daha önce erişilemeyen deniz alanlarından yararlanmaya yönelik ilgi de artıyor. Tüm bu değişiklikler, aynı zamanda özellikle bölgenin Büyük Güçleri olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu ve son zamanlarda Çin gibi ana aktörler arasındaki jeopolitik rekabete ilişkin endişelerin artmasına da neden oldu. Bu nedenlerle birlikte, Arktik bölgesinde bilimsel faaliyetler de gittikçe artmaktadır. Bölgenin büyük ölçüde değişen ekosistemi ve insan toplulukları göz önüne alındığında, genel olarak doğa bilimleri ve sosyal bilimler Arktik araştırmalarıyla ilgilenmeye başlamıştır.

Bölgeye yönelik tüm bu ilgi, bölgenin hâkim hükümetler arası forumu olan Arktik Konseyi'nin işleyişinde de gözlemlenebilir. Konsey hem beşi İskandinav ülkesi olmak üzere sekiz devleti (yani ABD, Danimarka, Finlandiya, İsveç, İzlanda, Kanada, Norveç ve Rusya Federasyonu'nu) hem de bölgenin Yerli halklarını içermektedir. Yerli halkların örgütleri, bu hükümetler arası forumda daimi katılımcı olarak benzersiz bir konuma sahiptir. Bu katılımcılar, ulus-devlet temsilcileriyle aynı masada oturur ve üye devletler tarafından herhangi bir karar verilmeden önce kendilerine danışılması gerekir.

Ayrıca, Arktik bölgesi dışındaki devletlerin, Konsey'in gözlemcileri olarak çalışmalarına katılmaya yönelik artan bir ilgisi bulunmaktadır. Bu ilgi, bölgedeki sıcaklık artışına neden olan küresel iklim etkilerinin farkındalığıyla ve daha kısa mesafe avantajı sunan deniz yolları gibi ekonomik fırsatlar sayesinde hızlandı. Özellikle 2007-2013 döneminde, bölge dışındaki ülkeler tarafından gözlemci olmak için Konsey'e birçok talep yapıldı. Şu anda Arktik dışından 13 ülke Arktik Konseyi'nde gözlemci olarak bulunuyor. Uluslararası örgütler, hükümetler arası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları (STK) da dahil olmak üzere, Konsey'de 38 gözlemci yer alıyor. Ayrıca Avrupa Birliği (AB) de fiilen gözlemcidir.

Arktik Konseyi, kuruluşundan bugüne kadarki en büyük zorlukla karşı karşıya bulunmaktadır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri saldırısı nedeniyle, Arktik Konseyi üyesi 7 devlet, 3 Mart 2022'de Konsey ve alt kuruluşlarının tüm toplantılarına katılımı geçici olarak durdurduklarını bildirdi. Konsey'in 2022 dönem başkanı olan Rusya, başkanlığını Arktik'te bölgesel önceliklerine odaklanarak sürdüreceğini belirtti. 7 üye devlet, Arktik Konseyi'nin devam eden çalışmalarına desteğin altını çizdi ve bunun için gerekli usuller üzerinde anlaşmaya varıldığında katılımlarına devam edeceklerini belirtti.

Konsey'in 2022'deki faaliyetlerinde yaşanan durgunluğa rağmen, bölge birçok açıdan ilgi görmeye devam edecektir. Bu nedenle, Arktik bölgesiyle ilgili sorunların Türkiye'de ve henüz Konsey'e gözlemci olmayan diğer birçok ülkede daha fazla dikkat çekmesi şaşırtıcı değildir. Türkiye, her iki kutup bölgesinde –Arktik ve Antarktika– bilimsel araştırmalarda giderek daha aktif hale geldi ve her iki bölgenin yönetimine daha fazla dahil olma konusunda emellerini net bir şekilde belirtti.

Bu arka plan göz önünde bulundurulduğunda, elinizdeki kitabın derleyenleri ve yazarları takdiri hak ediyorlar. Türkiye'deki öğrencilerin, akademisyenlerin, gazetecilerin ve karar vericilerin Arktik bölgesinde neler olup bittiğine dair anlayışlarını geliştirmeleri son derece yerindedir. Bu çalışma, Arktik bölgesinin dinamikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bölgede neler olup bittiğinin, tüm dünyanın bu gelişmelerden nasıl etkilendiğinin ve Türkiye'nin bu gelişmelere nasıl daha fazla dahil olabileceğinin daha iyi anlaşılması bu kitap sayesinde kolaylaşacaktır.

Giriş

Arktik bölgesinin, uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş'ın bitimi ve iklim kriziyle birlikte kendine yer bulduğu algısı olsa da, aslında Arktik'in jeopolitik, jeostratejik önemi ve bölge üzerindeki egemenlik tartışmaları çok daha eskilere dayanmaktadır. Her şeyden önce bölge, keşifler tarihi boyunca binlerce kâşife ev sahipliği yapmış, keşiflerle siyaset arasında organik bağ kuran bölgelerden biridir. Bölge, coğrafi konumundan ötürü Kuzey Kutbu'nu içine alması nedeniyle, coğrafi ve fiziki bilimler için her zaman önemli olmuştur. 17. yüzyılda Svalbard'da balina avcılığı başladığından beri, doğal kaynaklar üzerinde hâkimiyet mücadelesi bugünlere kadar süregelmiştir. Keza, bugün çok gündemde olan yeni deniz rotaları, daha o zamanlardan beri kâşiflerce aranan ve varlığından haberdar olunan rotalardı. Zengin Avrupa devletleri bölgeye sayısız keşif seferi düzenlemiş, Kuzeybatı Geçidi'ni hâkimiyetleri altına almaya çalışmışlardı. Hatta Kanada özelinde, 18. yüzyılda Fransa-İngiltere arasında sınır belirleme ve sorunları yaşanmıştır.

Bu kitap, Arktik'in 21. yüzyılda yükselen jeopolitik ve jeostratejik önemi çerçevesinde iklim krizinin bölge üzerindeki etkisine vurgu yaparak bölgeyi çeşitli paradigmlar ışığında incelemektedir. Kitap içerisinde bölgenin tarihinde belirleyici rol oynamış keşif seferlerini ve süregelen egemenlik tartışmalarını, bölgenin yönetiminde söz sahibi olan Arktik Konseyi'nin işleyiş detaylarını, Arktik'in Yerli halklarını, yükselen güvenlik tartışmalarını, uluslararası ilişkilerde yerini sağlamlaştıran yapay zekâyı ve bölgenin eko-

nomik kaynaklarını da detaylıca analiz etmektedir. Türkiye’den ve Arktik ülkelerinden uzmanların katkı yaptığı bu kitabın hazırlık aşaması Avrupa ve dünya jeopolitiğini değiştiren bir zamana denk geldiği için, kitap bölgeyi bu değişimi de göz önünde bulundurarak incelemektedir.

Kitapta Arktik’i daha iyi anlayabilmemizi sağlayan temel bilgilerin yanı sıra bölgeyle ilgili birbirinden önemli güncel tartışmaları içeren bölümler de yer almaktadır. Kitabın Birinci Kısım’ı siyasi, hukuki ve jeostratejik çerçeveyi çizmektedir. İlk bölümde Eda Ayaydın, “Tartışılan Egemenlik: Arktik’te Egemenlik Algılarının Hukuki ve Siyasi Gelişimi” başlığıyla, Arktik’teki egemenlik kavramını yatay ve dikey düzlemde keşif ve iklim krizi bağlamında tartışmaktadır. İkinci Bölüm’de Adnan Dal, “Arktik, Arktik Konseyi ve Türkiye” adlı çalışmasıyla, Arktik bölgesi siyasetini, bölgenin yönetişimini Arktik Konseyi çerçevesinde mercek altına almakta ve Türkiye’nin bu bölgeye yönelik motivasyonu üzerinde durmaktadır. Çalışmada, Arktik Konseyi’nin teknik olarak nasıl işlediği ve bu Konsey’e Türkiye’nin nasıl üye olabileceği de incelenmektedir. Üçüncü Bölüm’de, “Uluslararası Azınlık Rejimi Işığında Arktik Otokton Halkları” başlıklı çalışmasında Samim Akgönül, Arktik Konseyi’nde devletlerle birlikte masaya oturan Yerli halkları da azınlık rejimi çerçevesinde, Yerli halkların bölgedeki spesifik hakları perspektifinde incelemektedir. Bir sonraki bölümde Bumin Kağan Oğuz, bölgedeki güvenlik meselesini Arktik’teki üç Büyük Güç olan ABD, Rusya ve Çin üzerinden ele alarak, Arktik stratejik üçgeni kavramı üzerinden analiz etmektedir.

İkinci Kısım, bölgedeki doğal kaynakların çeşitlenmesi ve ulaşımın kolaylaşmasıyla Arktik’in jeostratejik öneminin artması ve Arktik dışına çıkması sürecindeki gelişmelere odaklanmaktadır. Beşinci Bölüm’de Andreas Østhagen, “Arktik Kaynak Çatışmalarının Merkezinde Petrol Değil Balık Olacak” başlıklı çalışmasında, Arktik’teki kaynak tartışmasını aydınlatmaya çalışmaktadır. Østhagen, bölgedeki balık stoklarının iklim değişimi nedeniyle rota değiştirmesinin bir kriz yaratma ihtimalinin petrol ve gaz kaynaklarının yaratacağı kriz ihtimalinden daha yüksek olduğunu belirtirken, AB’nin bu kaynaklar üzerinden Arktik devletleriyle nasıl bir ilişki kurduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bir sonraki bölümde ise, Frédéric Lasserre, “Arktik’te Deniz Taşımacılığı: Destinasyonel Ulaşım¹ Hâkimiyet” başlıklı

1 Gemicilikte her şeyden önce hedefi göz önünde bulunduran trafik kavramı.

bölümde, Arktik'teki deniz ulaşımıyla ilgili önemli değerlendirmelere yer vermektedir. Lasserre, Kanada Sahil Güvenlik birimlerindeki muhataplarından aldığı birinci el istatistik verilerine dayanarak hazırladığı bölümde, yeni deniz rotaları hakkında önemli bilgilere yer vermektedir. Muhammed Can ise, “Arktik Perspektifinde Yapay Zekâ: Dijital Dönüşüm ve Uluslararası İlişkiler” başlıklı bölümde, güvenlik meselesini yakından ilgilendiren yapay zekânın Arktik'teki gelişimine ve yapay zekânın politik ve jeostratejik etkilerine odaklanmaktadır. Son bölümde de Mariia Kobzeva ve Rasmuss Gjedssø Bertelsen, “Gelecekteki Arktik Düzeni: Tek Kutupluluk, İki Kutupluluk veya Çok Kutupluluk?” başlıklı yazılarında, Arktik düzeninin geleceğini tartışmaktadır. Kobzeva ve Bertelsen ayrıca, Ukrayna-Rusya Savaşı'nı takiben hazırladıkları ek bir yazıyla, savaşın bölgenin düzenini nasıl etkileyeceğini rejim teorisi üzerinden ele alıyor.

Elinizdeki bu kitap, uluslararası ilişkilerde Arktik'in merkezde mi yoksa periferide mi olduğunu, spekülasyon yaratan kaynaklarının dengeleri gerçekten değiştirip değiştirmeyeceğini, Arktik'in istisnailiğini sorgularken Türkiye'nin Arktik bölgesiyle ilişkisini incelemekte ve bu ilişkinin nasıl geliştirilebileceğine dair de analizler sunmaktadır. Çalışmamız, Arktik bölgesiyle ilgilenen akademisyenlere bölge hakkında birçok farklı bakış açısı ve disiplin üzerinden fikir edinme şansı sunarken, politikacılara ve karar alıcılara bölgeyle nasıl ilişki kurulabileceğine, Arktik Konseyi'yle ilişkilerin nasıl geliştirilebileceğine dair ışık tutmayı hedeflemektedir. Kitap, özellikle uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi okurlarına Arktik'i detaylı bir şekilde öğrenme imkânı, bölgeyle ilgilenen genel okura da Arktik'le ilgili sık tekrarlanan popüler bilgilerin dışına çıkma fırsatı sunmaktadır. Kitabın Önsöz'ünde bölgenin en önemli profesörlerinden ve çalışmaları Arktik yönetiminde önemli bir yer tutan Timo Koivurova Arktik'le ilgili genel çerçeveyi çizerken, Türkiye'de yaptığı çalışmalarla uluslararası ilişkiler disiplinine önemli katkılar sunan Fuat Keyman da Sonsöz'de, bölgenin jeopolitik önemini Antroposen çağı çerçevesinde tahlil ederek, Ukrayna-Rusya Savaşı'nın olası etkilerini de okurların değerlendirmesine sunmaktadır.

Bu kitap Arktik'le ilgilenen okurların merakını giderecek nitelikteki güncel sorunlara da yer vermektedir. Gerek Arktik literatüründe henüz çok yer bulmayan Arktik'te yapay zekâ gelişimine yer vermesiyle, gerekse Ukrayna-Rusya Savaşı nedeniyle geçici bir süreliğine çalışmalarını askıya alan Arktik Konseyi'ni ve işbirliğini inceleyen bölümleriyle, gerekse de Arktik

deniz ulaşımı, Yerli halkların durumu ve Arktik düzeninin geleceğine dair çalışmalarla okurların ilgisini çekecektir. Ortak bir çalışmanın ürünü olan kitabımız, Türkiye’de Arktik uluslararası ilişkiler çalışmalarına katkı sunmayı hedeflemektedir. Çalışmanın aynı zamanda, Türkofon olmayan Arktik uzmanlarının kitap için yazdıkları bölümleri çevirirken, Arktik literatüründe kullanılan bazı terimlerin Türkçeleştirilmeleri bakımından da literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Kitapta yer alan her yazar kendi özgür iradesiyle ve görüşüyle Arktik siyasetini değerlendirmiş, derleyenler bu konudaki görüşlere müdahale etmekten kaçınmıştır. Dolayısıyla, yazarlar ve derleyenler arasında fikir ayrılıkları muhakkak vardır; fakat bu durum bölümlerin birleşerek kitabı zenginleştirmesine engel olmamıştır.

Arktik’in uluslararası ilişkilerdeki rolünü inceleyen bu kitaba altı Türk uzmanın yanı sıra beş Arktik ülkeli uzman da katkı yapmıştır. Türkiye’nin, Avrupa’nın ve Arktik’in farklı şehirlerinde ve ülkelerinde yaşayan bu uzmanların her birinin bölgeyi kendi perspektifinden analiz ederek inşasına katkıda bulunduğu *Uluslararası İlişkilerde Arktik: Keşiflerden İklim Değişimine*’yi okurların değerlendirmesine sunmaktan dolayı çok mutluyuz.

Bu vesileyle, derleyenler olarak, elinizdeki bu kitaba katkıda bulunan tüm yazarlara sadece makaleleri için değil, aynı zamanda bu süreç boyunca uzun uzun fikir tartışmalarına vakit ayırdıkları için de teşekkür ederiz. Şunu özellikle belirtmek isteriz ki, akademinin bugün bir sömürü makinesi haline dönüşmesi nedeniyle sık sık yayın yapmanın zorunluluğuna boyun eğmeyip, biz derleyenlerin içine sinerek üzerine çalıştıkları bu eserin bir parçası olmaları bize güç verdi ve konforlu çalışmamızı sağladı. Kendilerine minnettarız.

EDA AYAYDIN - ADNAN DAL
PARİS - DİYARBAKIR
MART 2023

Arktik'in Coğrafi Sınırları*

Yüksek Arktik	Düşük Arktik	Sub Arktik
----- Kuzey Kutup Dairesi (66° 33' 44" Kuzey)
Kuzey Kutup Dairesi, Kuzey Yarımküre'nin en güney enlemidir ve güneşin 24 saat boyunca sürekli olarak ufuk çizgisi üzerinde kalabileceği veya altında kalabileceği enlemi ifade eder.	----- CAFF'a göre Arktik sınırı
(The Conservation of Arctic Flora and Fauna)	
----- 10° C Temmuz izotermi
En sıcak ay (Temmuz) için ortalama sıcaklığın 10° C/50° F'nin altında olduğu alan olarak tanımlanır.	----- AMAP'a göre Arktik sınırı
(The Arctic Monitoring and Assessment Programme)	
----- AHDR'ye göre Arktik sınırı
(Arctic Human Development Report)	----- Arktik Ağaç Hattı sınırı
Kuzey Yarımküre'de ağaçların büyüebileceği en kuzey enlem; daha kuzeyde, yıl boyunca ağaçları sürdürmek için çok soğuktur.	
----- EPPR'ye göre Arktik sınırı
(The Emergency Prevention, Preparedness and Response)		

Kaynak: GRID - Arendal, ADHR, EPPR Working Group (EPPR Çalışma Grubu), National Snow and Ice Data Centre (Ulusal Kar ve Buz Veri Merkezi), Boulder, CO, AMAP, CAFF.

* Arctic Portal'ın izniyle kullanılmıştır.

Arktik Konseyi Üye Devletleri ve Gözlemci Devletler*

ON ÜÇ HÜKÜMETLERARASI VE PARLAMENTOLAR ARASI KURULUŞ ONAYLI GÖZLEMCİ STATÜSÜNE SAHİPTİR

- Uluslararası Deniz Keşfi Konseyi- Fairbanks Bakanlar Toplantısı, 2017
- Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, Barrow Bakanlar toplantısı, 2000
- Uluslararası Denizcilik Kurumu, Rovaniemi Bakanlar Toplantısı, 2019
- Uluslararası Doğayı Koruma Birliği, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- İskandinav Bakanlar Konseyi, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- İskandinav Çevre Finans İşbirliği, Rejckjavik Bakanlar Toplantısı, 2004
- Kuzey Atlantik Deniz Memelileri Komisyonu, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- OSPAR Komisyonu, Fairbanks Bakanlar Toplantısı, 2017
- Arktik Bölgesi Parlamenteler Daimi Komitesi, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998
- Birleşmiş milletler geliştirme program, Inari Bakanlar Toplantısı, 2002
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998
- Dünya meteoroloji organizasyonu, Fairbanks Bakanlar Toplantısı, 2017
- Batı İskandinav Konseyi, Fairbanks Bakanlar Toplantısı, 2017

- 2013'teki Kiruna Bakanlar Toplantısında Arktik Konseyi, AB'nin gözlemci statüsü başvurusunu olumlu karşıladı, ancak nihai bir kararı erteledi. Arktik devletlerin bakanları nihai bir karara varana kadar AB, Konsey toplantılarını gözlemleyebilir.

* Arctic Portal'ın izniyle kullanılmıştır.

ON İKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞU, ARKTİK KONSEYİ'NDE ONAYLANMIŞ GÖZLEMCİLERDİR

- Denizin Korunması Danışma Komitesi, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- Kuzey Amerika Arktik Enstitüsü, Rejckjavik Bakanlar Toplantısı, 2004
- Dünya Rengeyiği Çobanları Derneği, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- Çevresel Koruma Birliği, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- Uluslararası Arktik Bilim Komitesi, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998
- Uluslararası Arktik Sosyal Bilimler Derneği, Barrow Bakanlar Toplantısı, 2000
- Uluslararası Çevresel Sağlık Birliği, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998
- Yerli meseleleri için Uluslararası Çalışma grubu, Inari Bakanlar Toplantısı, 2002
- Kuzey Forumu, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998
- Oceana, Fairbanks Bakanlar Toplantısı, 2017
- Arktik Üniversitesi, Inari Bakanlar Toplantısı, 2002
- Doğal Hayat Koruma Vakfı - Küresel Arktik Programı, Iqaluit Bakanlar Toplantısı, 1998

Dil Gruplarına Göre Yerli Halklar*

Na'Dene dil ailesi

- Atabaskan kolu
- Eyak kolu
- Tlingit kolu

Eskaleut dil ailesi

- İnuit-Tupik kolunun İnuit grubu
- İnuit-Yupik kolunun Yupik grubu
- Aleut (Unangam Tunuu) kolu

İzole diller

- Ket
- Nivkh
- Tsimshianic
- Haida dilleri
- Yukagir dilleri

Altay dil ailesi

- Türk dili kolu
- Moğol kolu
- Mançu-Tunguz kolu

Paleo-Asya dil ailesi

- Paleo-Asya ailesi

Ural dil ailesi

- Fin-Ugor kolu
- Samoyed kolu

Daimi Katılımcılar tarafından temsil edilmeyen
Kritik derecede tehlikede ya da yakın zamanda yok olmuş
Dialektler

* Arctic Portal'ın izniyle kullanılmıştır.

Arktik Deniz Rotaları

	Kuzeybatı Geçidi		Kuzeydoğu Geçidi
	Öngörülen Arktik Ötesi Nakliye Rotası		Kuzey Deniz Rotası